

A Hangya szociális munkássága

ELŐADTA WÜNSCHER FRIGYES

A múlt évszázad utolsó évtizedeiben Európa mezőgazdasági termelése súlyos válságba jutott. A tengerentúli gabonának az európai piacon való megjelenése a gabonaárakat soha nem látott alacsony színvonalra szállította le s az európai mezőgazdaság, a maga elavult termelési módszereivel, kezdetleges eszközeivel, nem tudott sikeresen megküzdeni ezzel a versennyel. Különösen súlyos volt a helyzet nálunk, Magyarországon, ahol a földművelő lakosság tőkeszegénysége és megfelelő, olcsó hitelforrások hiánya lehetetlenné tette a modern gazdálkodás nélkülözhetetlen segédeszközeinek beszerzését és a termelésnek a megváltozott körülmények szerint való átállítását.

Ehhez járult az ország kereskedelmi életének teljes szervezetlensége, amely a kisgazdákat arra kényszerítette, hogy termésüket-már hónapokkal az aratás előtt potom áron lekössék a helybeli szatócsnak, aki az inséges téli időszakban hitelbe, de méregdrágán ellátta őket a nélkülözhetetlen közszükségleti cikkekkel s aki, mint a falu bankárja apró kölcsönökkel lehetővé tette számukra a termelés fenntartását. Mire azután az aratás napja elérkezett, a gazda már nem magának aratott és még örülnie kellett, ha egész évi verejtékes munkájának gyümölcse a szertelen kamatokkal felduzzasztott adósságra kellő fedezetet nyújtott. Ha nem, úgy hamarosan megperdült a dob az adós portája előtt és megint csak a falu zsidója volt az, aki – mint egyetlen árverési vevő – mélyen a valódi értéken alul megvásárolta adósának házáat és földjét. Így csúsztak át országszerte a kisemberek birtokai idegen kézre, így keletkeztek és gyarapodtak az új uradalmak, míg ugyanakkor becsületes, magyar gazdacsaládok százazrei váltak hajléktalanná és vándoroltak ki az Újvilágba, új hazát, új életlehetőséget keresni.

Ilyen viszonyok között kezdte meg működését gróf Károlyi Sándor, hogy a kisemberek szétszórt erőinek egyesítésével, egy, az egész országra kiterjedő, erőteljes szövetkezeti mozgalom megindításával, gátat vessen a hitel- és áruuzsora féktelen garázdálkodásának. Lelkesítő és felvilágosító munkájának eredményeképpen csakhamar számos hitelszövetkezet alakult és 1898-ban a törvényhozás megalkotta a hitelszövetkezetek ellenőrző és pénzkiegyenlítő központját: az Országos Központi Hitelszövetkezetet. Károlyi azonban nagyon is jól látta, hogy nem elegendő a gazdáknak kedvező hiteleket nyújtani, hanem ugyanakkor gondoskodni kell arról is, hogy a háztartásukban és gazdaságukban szükséges árukat méltányos áron és megbízható minőségben szerezhessék be. Ezért még ugyanabban az esztendőben – tisztán társadalmi úton – életre hívta a Hangya Termelő-, Értékesítő- és Fogyasztási Szövetkezetet, a Magyar Gazdaszövetség szövetkezeti Központját.

Az a körülmény, hogy a fogyasztási szövetkezetek hálózatának kiépítése a központ létesítésével indult meg, azzal az előnnyel járt, hogy a megalakított szövetkezetek kezdettől fogva egységes, központi irányítás alatt működtek és megfelelő áruellátásuk is eleve biztosítva volt. Csakis így lehetett évtizedek mulasztását aránylag rövid idő

alatt pótolni és a központból kiinduló szervező munka eredménye volt az, hogy a történelmi Magyarország területén húsz év leforgása alatt 2140 Hangya szövetkezet alakult. Az ország szétdarabolása következtében 1349 szövetkezet került idegen uralom alá, melyeknek nagyrésze kénytelen volt működését beszüntetni, míg a felvidéki szövetkezetek egy része a galántai Hanza Szövetkezeti Áruközpont, az erdélyi szövetkezetek egy része pedig a nagyenyedi Hangya Szövetkezetek Központja kötelékében tömörülve továbbra is hiven teljesítette gazdasági és szociális hivatását.

A megcsonkítás folytán szenvedett súlyos vérvesztéséget részben sikerült új szövetkezetek alakításával pótolni, úgyhogy – bár az újonnan alakított szövetkezetek bizonyos hányada az infláció és a gazdasági válságok idején nem tudott kellőképpen megerősödni és hosszabb-rövidebb fennállás után kénytelen volt felszámolni – 1938 végén 1489 szövetkezet működött a Hangya kötelékében. Ez a szám nem foglalja magában a visszacsatolt felvidéki területeken működő szövetkezeteket, amelyeknek a központ kötelékébe való visszavétele most van folyamatban.

Az összeomlás előtt a Hangya-központ és a kötelékéhez tartozó szövetkezetek összesen mintegy 27 millió aranypengőt kitevő saját tőkével rendelkeztek, amelyet a magyar gazdatársadalom teljesen a maga erejéből teremtett elő, anélkül, hogy ehhez az állam bármiféle címen hozzájárult volna. A forradalmak, a proletárdiktatúra rabló-gazdálkodása, a román megszállás, és az infláció a szövetkezetek évtizedeken át gyűjtött tőkéjének túlnyomó részét megsemmisítették és bár a központ a maga vagyonának túlnyomó részét meg tudta menteni, mégsem volt képes a szövetkezetek megnövekedett hitelszükségletét a saját erejéből kielégíteni. Ezért, fennállása óta először, kénytelen volt az államhoz fordulni támogatásért és a kormány, amely a magángazdaság talpraállítása érdekében óriási áldozatokat hozott, nem zárkozhatott el az elől, hogy a fontos nemzetgazdasági és szociális hivatást betöltő szövetkezetek további zavartalan működését lehetővé tegye. Ebből a célból az állam az O. K. H. útján nagyobb összegű üzletrészt jegyzett a Hangya-központnál, amely az így nyert tőkét teljes egészében a kötelelői szövetkezetek hiteligényeinek részbeni kielégítésére fordította. Még egy ízben merült fel az állam közbelépésének szükségessége, amikor a törvényhozás 1934-ben, a gazdasági világválság lezajlása után, ötmillió pengő névértékű 4%-kai kamatozó állami pénztárjegyet bocsátott a Hangya rendelkezésére. Azóta a Hangya az állam részéről semmiféle anyagi támogatást nem kapott. Viszont a szövetkezetek saját tőkéinek - üzletrésztőke és tartalékalapok – összege az 1926. év elején készült felértékelési mérlegben kimutatott 6,000.000 pengőről 1937. év végéig 11,500.000 pengőre emelkedett, jeléül annak, hogy a szövetkezeti együttműködés a legnehezebb viszonyok között is eredményesen szolgálja a tőkeképződést. Emellett a Hangya szövetkezetek fenti 12 esztendő alatt egyedül vásárlási visszatérítés címén közel 7,000.000 pengőt fizettek ki tagjaiknak, tehát az árszabályozó működésük folytán elért – számszerűleg ki nem mutatható - megtakarításon kívül, ilyen összeggel járultak hozzá a földmivelő kisemberek kiadásainak csökkentéséhez.

A Hangya kötelékéhez tartozó szövetkezetek teljes önkormányzattal, önálló igazgatósággal és felügyelőbizottsággal bíró jogi személyek, amelyek azonban önként alávetik magukat a központ ellenőrzésének és kötelezettséget vállalnak arra, hogy áruszükségletüket – egyenlő árak és feltételek esetén – a központtól szerzik be. A szövetkezetek 140 körzetbe vannak beosztva és minden körzet élén egy, a központ által kinevezett, szakképzett körzetvezető áll, aki a szövetkezetek ügyvitelének ellenőrzése mellett

tanácsaival, felvilágosításaival állandóan rendelkezésére áll a szövetkezeti vezetőknek. A szövetkezetek tagjainak száma 1937 év végén 592.662 volt, tehát – a családtagok figyelembevételével – hárommillióra tehető azoknak a fogyasztóknak a száma, akik a Hangya útján szerzik be áruszükségletüket. A szövetkezetek 1937-ben 103.000.000 pengő értékű árút hoztak forgalomba s ez a szám 1938-ban, amely év adatai még feldolgozás alatt állnak, ismét lényegesen emelkedett.

A központ által köteléki szövetkezeteinek szállított áruk értéke, amely 1933-ban, a gazdasági válság mélypontján, alig haladta meg a 43.000.000 pengőt, 1938-ban 98.400.000 pengő volt. Hogy a Hangya tevékenységének az ország lakosságának ellátása szempontjából minő jelentősége van, annak szemléltetésére elég, ha megemlítem, hogy 1938-ban a szövetkezetek a központtól 1.392 vagon cukrot, 1.492 vagon sót, 1.199 vagon örleményt, 276 vagon rizst, 15.5 vagon kávé, 169.5 vagon ecetet, 462 vagon petróleumot, 706 vagon műtrágyát, 372 vagon rézgálicot, 30 vagon szénkéneget, 17 vagon raffiát, 105 vagon növényvédekezőszert, 50 vagon vetőmagot, 200.000 darab zsákot, 184 vagon rúd vasat, 26 5 vagon vaslemezt, 88-5 vagon vashuzalt és huzalszeget, 10 vagon lópatkót, 19 vagon ásót, kapát és lapátot, 12 vagon ekealkatrészt, 56.467 kaszát, 40.100 drb. horganyzott vízvedret, 55 vagon zománcédényt, 3.200.000 drb. iskolai füzetet, 500.000 drb. különféle naptárt, 1.700.000 méter nyers- és pamutvásznat, 2.400.000 méter nyomott és festett pamutárut, 1.400.000 méter tarkánszött pamutárut, 76.000 pár cipőt és csizmát és 66.300 drb. kötött fehérneműt vásároltak. Egyes cikkeknel ez a mennyiség 10-20%-ára rúg, de van olyan árucikk is, amelynel a Hangya az összfogyasztás $\frac{1}{2}$ részét elégíti ki.

A szövetkezetek útján forgalombahozott árúk között évről-évre növekvő jelentőségre tesznek szert a Hangya által saját üzemeiben előállított gyártmányok. Ezeket az üzemeket a Hangya abból a célból létesítette, hogy minél több fontos iparcikk beszerzése tekintetében függetlenítse magát a magánvállalkozástól. A Hangya főbb termelő üzeimei a következők: szappangyár, vegyszeti és kozmetikai gyár, kocsikenőcsgyár, nyomdafestékgyár, kefégyár, seprőgyár, kosár- és fonottbútorárugyár, fémáruszer, sodronyfonatkészítőüzem, paprikazacskókészítőüzem, házi sokszorosítóüzem, állattápszergyári ládagyár, hús- és konzervüzem, gyümölcs- és főzelékkonzervgyár, mustárgyár, három ecetgyár, szeszfőzde, rum-, likőr- és szeszgyár, továbbá pincegazdaságok Budafokon és a vidéki kirendeltségek székhelyein. Idetartozik még az autóüzem is, melynek kocsijai 1938-ban 314.350 km-t futottak és 31.000.000 kg hasznos terhet szállítottak, Az üzemek legmagasabb munkáslétszáma az elmúlt évben 1.618 személy volt.

A Hangya programja, a földművelő lakosság áruszükségletének kielégítése mellett, kezdettől fogva magábanfoglalta a mezőgazdasági termékek értékesítésének megszervezését is, de e feladat megoldása terén az első lépés csak a háború után történt, amikor a Hangya 1919-ben, az Országos Központi Hitelszövetkezettel együttesen megalakította a Futurát, a Magyar Szövetkezeti Központok Áruforgalmi részvénytársaságát. Ez a vállalat a két központ kötelékéhez tartozó szövetkezetek bevonásával szervezte meg a gabona és szemestermények, valamint a gyapjú összegyűjtését és értékesítését és ezekben az üzletágakban vezetőhelyet vívott ki magának a magyar piacon. Az elmúlt évben 37 Hangya-szövetkezet működött, mint a Futura bizományosa és ezek a szövetkezetek az év folyamán 191.300 q gabonát vásároltak.

Alig négy esztendeje annak, hogy a Hangya erőteljesen kézbevette a kisgazdaságok szempontjából legfontosabb értékesítési ágak, úgymint az állat-, baromfi-, tojás-, toll-,

gyümölcs-, zöldség-, méz-, paprika- és kamillaértékesítés, valamint a háziipari termékek értékesítésének szövetkezeti alapon való megszervezését és ma már ott tart, hogy az egész vonalon irányító befolyást gyakorol a termelői árak alakulására. Ebben a munkájában a Hangya a kötelékéhez tartozó vidéki szövetkezetekre támaszkodik, olymódon, hogy a szövetkezetek kebelében az érdekelt gazdákból értékesítő csoportokat alakít, amelyek a terményeket a tagoktól összegyűjtik, osztályozzák, csomagolják és az ellenértéket a tagoknak kifizetik. A Hangya akciója teljes összhangban áll a kormánynak azzal a törekvésével, amely a különböző mezőgazdasági termékek kivitelének egységes szabályozása révén igyekszik a külkereskedelmi megállapodásokban biztosított kiviteli kontingensek minél tökéletesebb kihasználását lehetővé tenni, megakadályozni a külföldi piacokon való áralákinálást, szabályozni a termelői árakat és előmozdítani a minőségi termelést. A Hangyának az e célra létesített központi szervek irányításában való részvétele módot ad a gazdáknak arra, hogy e szervek működésére megfelelő befolyást gyakoroljanak és az értékesítésnek szövetkezeti alapon való lebonyolítása a legalkalmasabb eszköz annak biztosítására, hogy fenti elvek a gyakorlatban kellőképpen érvényesüljenek.

Az állatértékesítés terén a Hangya működése az állatoknak belföldi bizományi értékesítésén és a külföldi szállítások megszervezésén kívül, a kisgazdák hizlalási tevékenységének előmozdítására is kiterjed. E célra „Darányi Ignác kisgazdaalap” címen 200.000 pengős alapot létesített, amelyből a kisgazdáknak jegyintézeti kamatláb mellett folyósít hizlalási hiteleket. Emellett a gazdák ezirányú tevékenységét szakszerű tanácsaival is támogatja. A Hangya állatértékesítési munkájába 1938-ban 208 vidéki szövetkezet kapcsolódott be és az említett évben általa bel- és külföldön értékesített állatok mennyisége a következő volt: 67.394 drb. élősertés, 4.987 drb. hasítottserés, 14.686 drb. szarvasmarha és 11.504 drb. birka. Ezenkívül 184.000 kg szalonnát is exportált. A szarvasmarha- és sertéskivitel a kormány megbízása alapján a Hangya és a Magyar Mezőgazdák Szövetkezete által közösen alapított Magyar Állat- és Állattermékek Kiviteli Szövetkezet, a lóértékesítést pedig a két szövetkezet által alapított Lóértékesítési Szövetkezet bonyolítja le.

A szövetkezetek útján összegyűjtött baromfit és tojást a Hangya ne célra létesített – illetve bérelt – modern hűtőházakkal ellátott és tökéletesen felszerelt telepén, elsőrangú angol szakember irányítása mellett dolgozza fel exportra, a külföldi igényeknek meg nem felelő árút pedig a budapesti Nagyvásártelepen és a központi vásár-csarnokban működő elárusítóhelyei útján juttatja el a fővárosi fogyasztókhoz. Ezek a telepek a földényben 5.000 munkást foglalkoztatnak és az áru összegyűjtését 52 teherautóval végzik. Ma már a magyar baromfi- és tojásértékesítés egész szervezete a Hangya működésén nyugszik, mert a hivatalosan megállapított termelői árak érvényesülését a Hangya garantálja olyképen, hogy ott, ahol a többi exportőrök bármely okból nem vásárolnak, a szövetkezetek intervenciók vásárlásokat eszközölnek. Az elmúlt év végéig a szövetkezeti baromfiértékesítésbe 322, a tojásértékesítésbe pedig 812 vidéki szövetkezet kapcsolódott be. A Hangya 1938-ban 266 vagon baromfit és 125 vagon tojást szállított külföldre, noha az említett telepek közül nyolc csak az év utolsó hónapjaiban helyeztetett üzembe.

A Külkereskedelmi Hivatal múlt év őszén a Hangyát bizta meg a Németországba irányuló libamáj-, libamell- és libaszirexport irányításával. Az e célra felállított Libamáj-kiviteli Iroda e fontos exportcikkek kiejánlását, lekötését és szállítását az összes illetékes tényezők legteljesebb megelégedésére intézte. Az említett cikkek németországi kivitelé-

bői részére megállapított kontingens szállítását a Hangya több keresztény céggel karöltve, a velük közösen megalapított Baromfitermékek Kiviteli k. f. t. keretében bonyolította le.

Múlt év augusztus havában vette kezébe a Hangya a lőttvadértékesítés megszervezését és az azóta eltelt idő alatt az ország lőttvadkivitelének kb. 40%-át bonyolította le. Ennek a nagyszabású forgalomnak a lebonyolítása részben a 11 baromfifeldolgozó telepe illetve hűtőház, részben pedig külön e célra létesített gyűjtőtelepek útján történt. A szövetkezeti vadértékesítésben résztvevő vidéki, szövetkezetek száma 60 volt, a külföldre szállított lőttvad mennyisége pedig 168 vagonra rügott.

A tollértékesítés terén kifejtett munkásságával a Hangya nemcsak a termelői árak szabályozása és a tollüzletben elharapódzott visszaélések kiküszöbölése, hanem a minőség megjavítása tekintetében is jelentős eredményeket ért el. A tollgyűjtésbe beszerezett 140 vidéki szövetkezet mindenkor a központ által megadott irányárak alapján vásárol és emellett állandóan oktatja a termelőket arra, hogyan kell a tollat helyesen tépni és kezelni. A Hangya 1938-ban kerek 300.000 kg tollat gyűjtött és azt részben a Magyar Tollkereskedők Kiviteli Egyesülésének adta át nyers állapotban való exportálás céljából, részben pedig budapesti ágytollgyárában dolgozta fel és saját neve alatt szállította ki külföldre.

A gyümölcs- és zöldségértékesítésbe 93 vidéki szövetkezet kapcsolódott be, amelyekkel a Hangya a múlt évben 348 vagon kivevő exportot bonyolított le. Ezenkívül a budapesti Nagy vásártelepen lévő elárusítóhelyén 343.620 pengő értékű gyümölcsöt és zöldségfélét hozott forgalomba. Átvett továbbá a köteléki szövetkezetektől és belföldön értékesített 125 vagon csövestengerit és 30 vagon lencsét. Nagy szolgálatot tett a Hangya a termelőknek azzal is, hogy 1938-ban, immár másodízben az ország nemes tormatermesésének túlnyomó részét átvette és a 71 vagon kivevő tormamennyiség értékesítésével igen nehéz és kockázatos feladatot vállalt magára.

A magyar méz értékesítésének előmozdítása érdekében a Hangya mézüzemét tökéletes, korszerű berendezéssel szerelte fel, amely lehetővé teszi a külföldi piacok minőségi követelményeinek teljes kielégítését. A múlt esztendei rendkívül kedvezőtlen termés ellenére belföldön 5 6, külföldön pedig 6 vagon mézet értékesített. A vidéki szövetkezetknél létesített lerakatok útján módot nyújt a méhészeknek arra, hogy a mülépet és a különböző méhészeti cikkeket a lehető legkedvezőbb áron szerezhessék be. A mézértékesítésben résztvevő szövetkezetek száma 1938-ban 53 volt.

A kormány két esztendővel ezelőtt a Hangyát bizta meg a magyar kamillakivitel lebonyolításával. E megbízás alapján a Hangya 95 vidéki szövetkezetnél szervezte meg a kamilla összegyűjtését és szárítását s ezek a szövetkezetek a múlt évben 2,260.843 kg nyers kamillát váltottak be a szedőktől. Míg a beváltási ár a szabályozás előtti időben kg-ként átlag 5 fillér körül mozgott, addig tavaly a szedéssel foglalkozó kisemberek, a hatóságilag megállapított 8 filléres egységár helyett, átlag 10.1 fillért kaptak a kamilla kilogrammjáért. A kivitelre kerülő kamilla minőségének megjavítása érdekében a Hangya eddig már két modern szárítótelepet létesített.

Ugyancsak kormányrendelet alapján működik a Hangya kötelékében alakult Magyar Fűszerpaprikát Értékesítő Központi Szövetkezet, valamint a Fűszerpaprika Termelők, Kikészítők és Értékesítők Szegedi, illetve Kalocsai Szövetkezete. A paprika-örlemény beváltását a központi szövetkezet megbízásából ez a két utóbbi szövetkezet végzi, míg a központi szövetkezet feladata az értékesítés irányítása, A szabályozást az első két évben beváltott örlemény mennyisége, az előző 10 esztendő 280 vagonos átlag-

termésével szemben 480, illetve 482 vagon, a külföldre szállított mennyiség pedig 224, illetve 300 vagon volt. A múltévi export 600%-kal haladta meg a szabályozást megelőző 10 év átlagos kivitelét. A szövetkezet által fizetett beváltási árak teljes mértékben biztosítják a paprikatermelés jövedelmezőségét és ezenkívül a szövetkezet még 60.000 pengő értékesítési ártöbbletet fizetett vissza a termelőknek. Az őrlési díjak szabályozása érdekében a szövetkezet számos paprikamalmot létesített. A minőségi termelés előmozdítására ingyen műtrágyát, valamint 35 talajlazító kultivátort bocsátott a kistermelők rendelkezésére és 15.000 példányban ingyen osztotta ki közöttük „A magyar fűszerpaprika helyes termelése és ipari feldolgozása” című értékes szakmunkát.

A magyar háziipari termékek értékesítése terén mutatkozó visszasságok a Hangyát arra indították, hogy ennek, a legszegényebb falusi néprétegek foglalkoztatása szempontjából oly nagyjelentőségű üzletágnak a megszervezését is a kezébe vegye. Akciójának célja: a háziipari munkások kereseti lehetőségének megjavítása s az eredeti, hamisítatlan népművészet ápolása és továbbfejlesztése. A Hangya által foglalkoztatott telepek száma 1938-ban 65 volt és ezeken a telepeken 2.485 munkásnőnek adott kenyeret. Erőtéljes propagandájának eredményeképpen máris számos új piacot sikerült meghódítania a magyar háziipar készítményei számára. Ennek a célnak az érdekében Parisban a saját neve alatt boltot nyitott, ahol a háziipari cikkeken kívül egyéb magyar különlegességeket is árult.

Amint láttuk, az a cél, amelyet a Hangya alapítói maguk elé tűztek e nagy-szabású szociális feladat megvalósítása volt és a Hangyát egész működésében ez a nagy cél – a földmivelő kisemberek helyzetének javítása – vezérli. Természetes, hogy ezt a célt csak olyan mozgalom valósíthatja meg, amely úgy alapelvei, mint módszerei és eszközei tekintetében a legnemesebb értelemben vett szociális eszme alapján áll.

A híres rochdalei takácsok által 1844-ben megalapított, első modern értelemben vett szövetkezet alapszabályaiban lefektetett elvek szerint a szövetkezetek elismerik azt, hogy a gazdasági életben feltétlenül szükség van tőkére és elismerik annak a szükségességét is, hogy ennek a tőkének magántulajdonban kell maradnia. Ellenben tagadják azt, hogy a tőkét uralkodó szerep illetné meg a gazdasági életben, hogy tehát a gazdasági tevékenység legfőbb célja a tőkének minél nagyobb nyereségben való részesítése lenne. Szerintük a tőke csupán szolgálatot teljesít, amelyért méltányos díjazás jár neki, de ez a díjazás nem lehet több évi 5%-nál. Ez az a legmagasabb osztalék, amelyek a szövetkezetek az üzletrészek után fizetnek, míg a fennmaradó felesleget – a szükséges tartalékolások után visszaadják tagjaiknak, mégpedig olyan arányban, aminő arányban azok a szövetkezetnél vásárolnak, vagy értékesítenek. Az alapelgondolás tehát az, hogy a szövetkezetben dolgozók terhére senki se nyereszkedhessen, hanem azok, akik a szövetkezet munkájában akármilyen formában résztvesznek, munkájuk ellenértékét csorbítatlanul megkapják.

Ennek az elgondolásnak megfelelően, a szövetkezetnél keletkező tartalékok szerepe is egészen más, mint a részvénytársaságoknál. Ha a részvénytársaság tartalékokat gyűjt és ezzel vagyona növekszik, ezzel egyidejűleg emelkedik a részvények árfolyamértéke úgy, hogy a vagyongyarapodás végeredményben megoszlik a részvények birtokosai, a tőke tulajdonosai között. Ezzel szemben a szövetkezeti üzletrészek értéke soha sem változik, az üzletrészek tulajdonosai a tartalékokra semmiféle formában igényt nem támaszthatnak, hanem azok keletkezésüktől fogva közvagyonná válnak, amely csakis a szövetkezeti tagok összességének érdekét szolgáló vagyontárgyak, ingatlanok, berendezések megszerzésére használható fel.

A szövetkezeti alapelvekben megnyilvánuló szociális szellem jut kifejezésre a szövetkezetek szervezetében is. A Hangya központ kötelékéhez tartozó minden egyes szövetkezet saját közgyűléssel, igazgatósággal és felügyelőbizottsággal rendelkező, teljesen autonóm intézmény, amely arra van hivatva, hogy tagjait áruval ellássa és termékeit értékesítse. A központtal való kapcsolatuk önkéntes csatlakozáson alapszik és arra az alapszabályszerű kötelezettségre szorítkozik, hogy egyenlő árak és feltételek esetén áruszükségletüket a központtól tartoznak beszerezni, aminek természetes velejárója az, hogy alávetik magukat a központ ellenőrzésének.

De maga a központ sem valami idegen, kívülálló szerv, hanem ugyancsak szövetkezet, amelynek tagjai a vidéki szövetkezetek s amelynek legfőbb irányító szerve a szövetkezetek képviselőiből álló közgyűlés. Ez a közgyűlés választja meg a központ igazgatóságát és felügyelőbizottságát és ez dönt végső fokon minden olyan kérdésben, amely a szövetkezetek összességét érdekli.

Az egyes szövetkezetek élén a tagok által megválasztott vezetők, papok, tanítók, jegyzők, kisközségi állnak. Ezek természetesen rendszerint nem teljesen jártasak a kereskedelmi élet szövevényes problémáiban és ezért létesítette a központ a körzetvezetői hálózatot. Egy-egy körzetbe 10-12 szövetkezet tartozik és a körzetet alapos jogi, adminisztrációs és kereskedelmi képzettséggel ellátott körzetvezető irányítja, aki nem parancsolója, nem diktátora a hozzá beosztott szövetkezeteknek, hanem tanácsadója, támogatója és segítője. Feladata az, hogy a szövetkezet működését állandóan figyelemmel kísérje, a vezetőség figyelmét minden, a szövetkezet szempontjából fontos körülményre és jelenségre felhívja, a szövetkezeti munka eredményét javaslatokkal, tanácsokkal előmozdítsa anélkül azonban, hogy a szövetkezet ügyeiben saját maga intézkedhetne. Ugyanígy a központ sem adhat utasításokat a szövetkezeteknek, hanem csak annyit tehet, hogy amennyiben valamely szövetkezet az alapszabályokkal és a tagok érdekeivel ellentétes működést fejtene ki, úgy azt a kötelékből kizárhatja.

A szövetkezetek világszerte mindenütt azt az elvet követik, hogy feladatuk nem az árrombolás, nem a magánvállalkozásnak minden áron való háttérbeszorítása, hanem az árak szabályozása, a fogyasztók kizsákmányolásának megakadályozása. Ezt az elvet követi a Hangya akkor is, amikor a szövetkezetek áruszükségletének beszerzésénél elsősorban a meglévő iparvállalatokkal igyekszik méltányos megegyezésre jutni és csak abban az esetben, ha a vállalatok, illetve a kartelek részéről kapzsiságot tapasztal, akkor állít fel új ipari üzemeket, hogy ily módon lehetetlenné tegye a szövetkezeti vásárlók megkárosítását.

Ami a fogyasztókra áll, az ugyanolyan, sőt fokozott mértékben vonatkozik a termelőkre is. Amint láttuk a Hangya megszervezte mindazoknak a mezőgazdasági termékeknek az értékesítését, amelyek elsősorban a kisembereket, a falusi kistermelőket érdeklik. Munkájánál az a felfogás vezérelte, hogy a magyar kisközségi helyzetét és nyomorát nem az okozta, mintha nem tudott volna jól és rendszeresen termelni, hanem az, hogy a termelő és a fogyasztó között mintegy szűrőként beékelődtek azok a közvetítő szervek, amelyek a szükséges raktárak, tároló-, konzerváló- és feldolgozótelepek birtokában, a gazda verejtékes munkájának gyümölcsét közvetlenül a termés betakarítása után olcsó áron összevásárolták és később busás haszonnal adták tovább.

A cél tehát az volt, hogy ezek a berendezések a gazdatársadalom birtokába jussanak, hogy ezáltal megszűnjék az a kiszolgáltatottságuk, amely mellett jövedelmező gazdálkodást nem lehet folytatni. Ezért a Hangya az értékesítésnél elért megtakarítást raktárak, kukoricagórék, szövetkezeti marhahizláló istállók, baromfi-hizláló és

vágótelepek, hűtőházak, konzervgyárak, mézüzem, tollfeldolgozó-üzem, kamillaszáritó-telepek, szövetkezeti paprikamalmok stb. létesítésére fordította. Hogy ennek a termelők szempontjából minő jelentősége van, annak jellemzésére elég, ha a paprikaértékesítés terén szerzett tapasztalatokra hivatkozom.

Régebben itt is az volt a helyzet, hogy a paprika beérése után annak sohasem volt ára és a megszorult termelők kénytelenek voltak termésüket a közvetítőknek potom pénzért eladni. De a tőke nemcsak pénz, hanem malom formájában is közbeékelődött, a termelők és a fogyasztók közzé, mert a paprikát csak őrölt állapotban lehet forgalombahozni, így történhetett meg az, hogy amikor a Hangya a paprika értékesítését megszervezte, miáltal a tőke kizsákmányolásai lehetősége az áru felvásárlásánál megszűnt., előtérbe lépett a malom és az őrlési díj felemelésével akarta ezt az elvesztett lehetőséget pótolni. Ekkor határozta el a Hangya, hogy szövetkezeti paprikamalmokat állít fel és azt az elhatározását – minden ellenakció dacára– meg is valósította. A szövetkezeti malmok versenye azután a többi malmokat is arra kényszerítette, hogy az őrlési díjat méltányos színvonalra szállítsák le.

A szövetkezeteket érdekelt részről igen gyakran azzal vádolják, hogy monopóliumra törekszenek. Ez a vád egyáltalában nem helytálló, mert a szövetkezetek vezetői nagyon jól tudják, hogy a gazdasági életben szükség van versenyre és hogy a monopólium előbb utóbb igen könnyen tespedésre, a gazdasági tevékenység elbürokratizálódására vezethet. A sokat támadott „Egykéz-rendszer” sem jelent monopóliumot, hanem csupán a kivitelnek egységes elvek szerint való szabályozását, amelynek keretében mindenki egyenlő feltételek mellett vehet részt az export lebonyolításában. Ami pedig a belkereskedelmet illeti, a szövetkezetek soha sem lesznek képesek arra, hogy a fogyasztók mindennemű szükségletét kielégítsék és így minden városban, minden faluban mindenkor megélhetést fog találni a szövetkezetek mellett annyi keresztény kiskereskedő, ahányat az ottani lakosság el tud tartani. Természetes azonban, hogy ezek nem törekedhetnek túlzott haszonra és árpolitikájukban alkalmazkodniuk kell a szövetkezeti árakhoz.

Az a szociális szellem, amely a szövetkezetek működését áthatja, az alkalmazottakkal szemben is teljes mértékben érvényesül. Ez annál is inkább természetes, mert – amint láttuk – a szövetkezet nem törekszik nyereségre és az üzletrészek 5%-os osztalékát meghaladó üzleti felesleget visszajuttatja tagjainak. Nem érdeke tehát, hogy alkalmazottai rovására igyekezzék minél nagyobb nyereségre szert tenni, hanem ellenkezőleg, minden érdeke amellett szól, hogy megelégedett alkalmazottak segítségével minél tökéletesebben valósíthassa meg céljait. Ez egyaránt vonatkozik mind a központ mind a köteléki szövetkezetek alkalmazottaira, akiknek száma összesen kb. 15.000 fő. A családtagokkal együtt tehát kb. 50-60.000-re tehető azoknak az embereknek a száma, akiknek a Hangya tisztességes megélhetést nyújt.

A Hangya központ tisztviselőit családi pótlékban és minden gyermek után gyermekpótlékban részesíti, továbbá a karácsonyi segély és a remuneráció megállapításánál, a szolgálati érdemen felül, a családi állapotot és a gyermekek számát is figyelembe veszi. Emellett szakértők bevonásával megállapította, hogy a nős tisztviselők legkisebb létfenntartási költsége havonta átlag 180 pengő, egy gyermekkel 250 pengő, minden további gyermekkel pedig 50-50 pengővel több. Addig is, amíg ezt a jövedelmet intézményesen biztosíthatja, azoknak a legalább 4 éve dolgozó tisztviselőknek, akiknek összes illetménye a létfenntartási költséget nem éri el, létminimum segélyt folyósít.

A munkások részére jóval ennek a kérdésnek törvényhozási rendezése előtt, bevezette a családi munkabérrendszert, akként, hogy 4 évi szolgálat után a legkisebb munkabér a nőseknél heti 25 pengő, egy gyermeknél 30, kettőnél 32, háromnál 35 pengő stb. volt. A rövidebb ideje dolgozó munkások külön gyermekpótlékban részesülnek.

A tisztviselők munkakedvének állandó ébrentartására és fokozására szolgál a részükre megállapított forgalomemelési jutalék, amely jelenleg az alapfizetésnek 30%-a Hasonlóképpen a munkások is, teljesítményük arányában, külön jutalomban részesülnek.

Rokkantság-, öregség, özvegyiség és árvaság esetére a központ alkalmazottainak legnagyobb részét a Hangya Alkalmazottak Elismert Vállalati Nyugdíjpénztáránál biztosítja. Az intézet tagjainak száma 1938. végén 1170, vagyona pedig 7,000.000 pengő volt. A Hangya a kötelékéhez tartozó szövetkezetek alkalmazottai részére, törvényes öregségi biztosításuk kiegészítésére nyugdíjpótló intézetet létesített, amelynek 1938. végén 320 tagja és 400.000 pengő vagyona volt. Szorgalmas boltkezelők helyett a Hangya és a helyi szövetkezel magukra vállalják a befizetéseket és ezzel megkönnyítik nekik az intézeti tagságot.

A központi alkalmazottainak egészségügyi gondozását a Hangya saját vállalati betegsegélyző pénztára látja el. A pénztár, háromezres taglétszám mellett, évente 180.000 pengőt fordít a beteg alkalmazottak és családtagjaik segélyezésére. Kórházi ápolást az Országos Központi Hitelszövetkezettel együtt fenntartott 100 ágyas Szövetkezetek Erzsébet-Kórházában nyújt tagjainak. A kórház a Szövetkezetek Erzsébet-Kórházi ápolási alapjában tömörült vidéki szövetkezetek vezetőinek és családtagjainak részint díjtalanul, részint igen méltányos feltételek mellett áll rendelkezésére.

A Hangya szociális programjának egyik legfontosabb pontja az, hogy alkalmazottait megfelelő lakásokhoz juttassa, ahol azok egészséges, szép családi életet élhetnek és értékes utódokat nevelhessenek a nemzet számára. Ennek a programnak megvalósítása során a vidéken dolgozó körzetvezetők részére körzetvezetői székházakat szándékozik építeni, mert a szövetkezetek érdeke azt kívánja, hogy a körzetvezetők a saját körzetükben lakjanak. Az első ilyen körzetvezetői székház Csurgón épült fel és ebben a házban, a körzetvezető lakásán kívül, megfelelő irodahelyiség is van a szövetkezetek ügyes-bajos dolgainak elintézésére.

A program másik része: munkás-lakóházak létesítése. Budafokon, a központ borpincéi felett elterülő telken eddig 10 ikerház épült, ahol 20 munkáscsalád, 88 gyermekkel jutott villany- és vízvezetékekkel, beépített szekrényekkel, új bútorokkal ellátott, egészséges otthonhoz. Minden lakáshoz 100 négyzetöles kert tartozik, amelyet a lakók – erre a célra szerződött kertész irányítása mellett – tartoznak művelni. A lakások bére heti 2 pengő és ezenkívül minden lakó heti 1 pengő takarékbetétet tartozik befizetni, amely után a központ 5½% kamatot térít. Az ily módon gyűjtött tőkét azonban csak az intézettől való eltávozásával, vagy valamely rendkívüli esetben – kiházasítás, gyermekének önállósítása, haláleset stb. – veheti igénybe.

Az alkalmazottak jólétét szolgálja továbbá a Hangya néhai nagynevű elnökének, Balogh Elemérnek emlékére létesített segélyalap, amelyből a – gyermekszülés, súlyos betegség, haláleset, stb. folytán – nehéz helyzetbe került alkalmazottak évente 50.000 pengő támogatásban részesülhetnek. A Hangya ugyanis azt az elvet követi, hogy alkalmazottainak nem folyósít fizetési előleget, mert tudja, hogy az ilyen előlegek menthetetlenül eladósodásra vezetnek. Inkább vállalta tehát azt az áldozatot, amelyet ennek az alapnak a fenntartása jelent és amelynek révén segíteni tud az önhibájukon kívül nehéz helyzetbe jutott alkalmazottakon.

A Hangya Központ alkalmazottai osztatlan munkaidőben dolgoznak. A központ gondoskodott róla, hogy a munkaközi szünetben étkezhessenek. A központi székházban, a Ceglédi-úti tárházban, az albertfalvai gyártelepen és a budafoki pincészetben jól berendezett ebédlőben, olcsó és ízletes ebédet kaphatnak és ezenkívül buffet és kávézó is rendelkezésükre áll. Az alkalmazottak a legfontosabb élelmiszereket és háztartási cikkeket a munkahelyeken létesített tisztviselő boltokban vásárolhatják meg.

Különösen nagy szociális jelentősége van a Hangya keretében működő Magyar Szövetkezeti Asszony ligának, melynek elnöknője Anna kir. hercegasszony. A liga úgy a fővárosban, mint vidéken az egyes szövetkezetek mellett asszonycsoportokat alakít. Ma már körülbelül 300 asszonycsoport működik, amelyek egyrészt hathatósan közreműködnek a szövetkezeti áruellátás tökéletesebbé tételében, másrészt a háziipari munkáltatás megszervezésével, főző- és varrótanfolyamok rendezésével, napközi otthonok létesítésével, jótékony célú akciók lebonyolításával stb. igyekeznek a falu jólétét és kulturális fejlődését előmozdítani. Budapesten az asszonycsoportok megbízottjai ellátogatnak a központ telepein és üzemeiben foglalkoztatott munkások családjaihoz, hogy az intelligencia és a munkásság közötti baráti kapcsolatot kifejlesszék és elsimítsák azokat a bajokat és nehézségeket, amelyeket nem általános érvényű rendeletekkel, hanem csakis egyéni bánásmóddal lehet enyhíteni.

Befejezésül a Hangyának még egy – most megvalósulás előtt álló – alkotásáról kívánok megemlékezni: a Balogh Elemér szövetkezeti mintafaluról. Ezt az intézményt Fehérmegyében, Tordas községben hívjuk életre, ahol már régóta virágzó Hangya szövetkezet, hitelszövetkezet és tejszövetkezet működik. Most mind a három szövetkezetet erre a célra építendő, minden korszerű igényt kielégítő szövetkezeti székházban helyezük el, ahol ezenkívül a szövetkezeti vendégfogadó, boltoslakás, kultúrterem, gazdakönyvtár és gazdakör is elhelyezésre talál. A szövetkezeti székház mellett lesz a körzetvezetői ház, a község szélén pedig közös gabonaraktár, kukoricagóré, hizlalóistálló, szüretelőtelep, gépszín stb. épül és ugyanide kerül a szövetkezeti internátus is, megfelelő előadóteremmel. A mintafalu létesítésével ugyanis kettős célt kívánunk elérni: egyrészt egy helyen összesűrítve akarjuk bemutatni mindazokat a szövetkezeti intézményeket, amelyek alkalmasak arra, hogy a kistermelők gazdálkodását eredményesebbé tegyék, másrészt módot akarunk nyújtani arra, hogy a szövetkezeti vezetők és alkalmazottak gyakorlati kiképzés útján szerezhessék meg a szükséges ismereteket.

Tordas község erre a célra minden tekintetben alkalmasnak látszik. Lakossága túlnyomó részt kisbirtokosokból áll, akik részben magyarok, részben tótok és akiknek egyrésze római katolikus, másrésze pedig ág. evangélikus vallású. A termelés rendkívül változatos és a szántóföldi termelés különböző ágain kívül, a gyümölcs- és szőlőtermelésre, állat- és baromfityenyésztésre is kiterjed. A helyi szövetkezet kiváló elnökének személye és a községben uralkodó erős szövetkezeti szellem kellő biztosítékot nyújtanak arra, hogy törekvéseink teljes megértésre és támogatásra találjanak. Végül fontos szempont volt az is, hogy a község Martonvásártól mindössze 4 kilométerre fekszik és így Budapestről könnyen megközelíthető. Meg van tehát a lehetősége annak, hogy ezt az intézményt úgy a belföldi szakemberek, mint a külföldi érdeklődők rendszeresen tanulmányozhassák. Bizunk benne, hogy ha mindaz, amit itt tervezünk, valóra válik, akkor rövidesen eljön az az idő, amikor nem mi fogunk Dániába és egyéb külföldi országokba szövetkezeti tanulmányútra menni, hanem külföldről jönnek majd hozzánk megcsodálni a magyar gazdatársadalom szövetkezeti összefogásának eredményét.